

«XII Jornadas de Campo de Geografía Física» de l'Asociación de Geógrafos Españoles Ciudad Real, del 29 d'abril al 2 de maig de 1996

Jordi Nadal Tera

Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Geografia.
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Data de recepció: juny 1996

Data d'acceptació: juny 1996

Resum

Els dies 29 d'abril al 2 de maig de 1996 s'han celebrat a Ciudad Real les «XII Jornadas de Campo de Geografía Física», organitzades pel Grupo de Geografía Física de l'Asociación Española de Geografía (AGE). Igual que en edicions anteriors, les jornades han consistit en treball de camp a les zones d'estudi de la universitat organitzadora, que enguany ha estat la Universidad de Castilla-La Mancha. Els llocs estudiats han estat Los Montes, Lagunas de Ruidera, Campo de Calatrava i diverses zones humides de La Mancha, desenvolupant aspectes biogeogràfics i geomorfològics.

Paraules clau: raïna, zones humides, paisatge volcànic.

Resumen. «XII Jornadas de Campo de Geografía Física» de la Asociación de Geógrafos Españoles. Ciudad Real, del 29 de abril al 2 de mayo de 1996

Los días 29 de abril al 2 de mayo de 1996 se han celebrado en Ciudad Real las «XII Jornadas de Campo de Geografía Física», organizadas por el Grupo de Geografía Física de la Asociación Española de Geografía (AGE). Al igual que en ediciones anteriores, las jornadas han consistido en trabajo de campo en las zonas de estudio de la universidad organizadora, que este año ha sido la Universidad de Castilla-La Mancha. Los lugares estudiados han sido Los Montes, Lagunas de Ruidera, Campo de Calatrava y diversas zonas húmedas de La Mancha, llevando a cabo aspectos biogeográficos y geomorfológicos.

Palabras clave: raïna, zones humides, paisatge volcànic.

Resumé. «XII Journées de Terrain de Géographie Physique» de l'Association des Géographes Espagnols. Ciudad Real, du 29 avril au 2 mai 1996

Du 29 avril au 2 mai 1996 ont eu lieu a Ciudad Real les «XII Journées de Terrain de Géographie Physique», organisées par le Groupe de Géographie Physique de l'Asociación de Geógrafos Españoles. Comme en d'autres sessions antérieures, les journées ont consisté en une sortie de terrain dans les zones d'étude de l'université organisatrice, cet année l'Universidad de Castilla-La Mancha. Les aires étudiées sont Los Montes, Lagunas de Ruidera, Campo de Calatrava, et quelques autres zones humides de La Mancha, où l'on a travaillé sur des questions de biogéographie et de géomorphologie.

Mots clé: *raña*, zones humides, paysage volcanique.

Abstract. «XII Physical Geography Field Trip» of the Association of Spanish Geographers. Ciudad Real, 29th April-2nd May 1996

The «XII Physical Geography Field Trip» was held at Ciudad Real between 29th April and 2nd May 1996, organized by the Physical Geography Group of the Association of Spanish Geographers (AGE). As on former occasions, the trip involved fieldwork in the research area of the organizing university, in this case the Universidad de Castilla-La Mancha. The specific areas chosen for study were Los Montes, Lagunas de Ruidera, Campo de Calatrava and various humid areas in La Mancha, and both biogeographical and geomorphological aspects were analysed.

Key words: *raña*, humid areas, volcanic landforms.

Tal i com ja és habitual en aquestes dates, el Grupo de Geografía Física de l'AGE organitzà les jornades de camp per als seus socis i persones afins, per tal de conèixer nous espais de la mà de les persones que hi fan recerca. Enguany ha estat el Departamento de Geografía y Ordenación del Territorio de la Universidad de Castilla-La Mancha l'encarregat de dur a terme aquestes sessions. De la mà de José Luis García Rayego i Elena González Cárdenas, com a coordinadors, han transcorregut els quatre dies que han durat les jornades.

El dilluns el mateix García Rayego presentà «El medio físico de Los Montes», estudiant de forma detallada La Cubeta sinclinal de Piedrabuena, la Sierra de las Majadas, la conca sinclinal del Guadiana, el massís de Solanazo-Valronquillo, la Celadilla i la serra de Castilnegro, les Sierras de Arroba, la depressió anticlinal d'Arroba-Navalpino, la finca de Río Frío i les formacions vegetals subhúmedes del massís de Valronquillo.

A la tarda el director del Parc Nacional de Cabañeros, José Jiménez, ens presentà la realitat d'aquest parc i ens comentà els aspectes d'interès durant una excursió guiada. Actualment aquesta àrea protegida ocupa 40.000 hectàrees d'alzines, alzines sureres i roures. Però el dens bosc mediterrani es compon d'una gran quantitat d'espècies, com l'arboç, el garric, estepa, llentiscle, argelaga, etc. que configuren denses masses en les àrees de les serres o en algunes de les estretes valls i barrancs. D'altra banda, les extenses planures que conformen les *rañas* es presenten com a dilatades pastures, on es veuen amb freqüència grans ramats de cérvols. Aquests valors haguessin estat suficients per considerar Cabañeros un sector susceptible de ser protegit, però els aspectes més divulgats i clau en la lluita ecologista i científica per reivindicar la seva protecció a principis dels anys vuitanta va ser la riquesa de fauna i la presència dins dels seus límits d'algunes aus en perill d'extinció, com ara el voltor negre i l'àliga imperial ibèrica.

El dimarts es dedicà a les Lagunas de Ruidera, i l'activitat va ser coordinada per Juan Antonio González i Salvador Ordóñez. Aquestes llacunes, situa-

des a la vall alta del Guadiana, formen juntament amb les Tablas de Daimiel els dos conjunts humits naturals més importants de Castilla-La Mancha. L' excepcionalitat d'aquest paratge no sols resideix en la importància de la seva presència hídrica en una àrea seca de l'interior peninsular i en la qualitat dels seus paisatges, sinó també en un fet geomorfològic: els peculiars processos de precipitació de carbonats originats per les aigües de l'Alto Guadiana són responsables directes de l'aparició d'aquest paratge fluviolacustre. Juntament amb els llacs de Plitvice, a Croàcia, i el de Banyoles, a Girona, constitueixen els exemples de sedimentació de carbonats actual i subactual més important d'Europa.

Aquest geosistema lacustre constitueix un mitjà molt complex i fràgil, on la defensa i la protecció de les parets calcàries constitueix una necessitat de primer ordre, en ser elements imprescindibles del seu paisatge. Tot i això, Ruidera ha sofert una sèrie d'impactes que fan perillar la pervivència d'aquest magnífic paratge, entre els quals destaquen: perforació de les barreres de les llacunes per a aprofitament elèctric, edificació anàrquica d'hotels, urbanitzacions, etc., manca de control d'abocaments directes i tractament d'aigües residuals, trencament de vessants per les nombroses vies d'accés, repoblació amb espècies al·lòctones, descens del nivell hídric dels aqüífers, etc. Per tot això, el futur de les llacunes depèn de la neutralització dels múltiples processos de deteriorament.

El sector següent de treball va ser la part central del Campo de Calatrava, que presentà Miguel Ángel Poblete el dimecres. L'itinerari seguit s'inicià a la Sierra de Medias Lunas, que constitueix el conjunt de cràters més important dels engendrats sobre el paleozoic d'aquesta zona. De tots els edificis volcànics, el tàndem de La Posadilla-El Portillo és el més interessant, tant des del punt de vista morfològic com vulcanològic.

El punt següent del recorregut va ser el cràter explosiu o *maar* de Las Higuerales, a Alcolea de Calatrava, on hi ha un dels jaciments paleontològics més importants de la comarca. Les excavacions i les investigacions que s'hi han dut a terme han proporcionat abundant informació de les característiques bioestratigràfiques i paleontològiques del seu entorn. El darrer punt de la sortida del matí va ser el volcà de Peñarroya.

La jornada es tanca amb una visita al sector oriental del Campo de Calatrava, espai afectat per erupcions cronològicament i dinàmicament similars a les produïdes a la resta de la regió volcànica amb un període de màxima activitat eruptiva durant el pliocè, tot i que les quantitats de gasos emesos i l'existència d'anomalies tèrmiques fins a èpoques molt recents fa pensar que va ser aquí on es van produir les últimes erupcions del Camp de Calatrava.

La darrera jornada es desenvolupà a les zones humides de la zona centre i nord-est de la província de Ciudad Real. Durant el matí es visità el Parc Nacional de las Tablas de Daimiel, on el professor Juan José Sanz Donaire va fer una conferència sobre l'epistemologia dels conceptes que defineixen les zones humides.

En general les zones humides de La Mancha són llacunes de reduïdes dimensions, de formes molt variades, d'aigües poc profundes i de règim esta-

cional. Originàriament, l'aigua provenia de les precipitacions, de petits rierols i de les aigües subterrànies, però amb l'estat actual de sobreexplotació dels aqüífers de la zona, les llacunes s'alimenten fonamentalment de les aigües d'origen pluvial.

Pel que fa a les llacunes Chica i Grande de Villafranca, geològicament se sustenten sobre dipòsits d'origen quaternari, de caràcter fluvial i estan rodejades per materials triàsics. Actualment són propietat del municipi i estan gestionades per la Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha, que les ha tancat per evitar el pas a pescadors i al bestiar, i conservar el bon estat de la vegetació i les ribes, crema periòdica del carritxar, i seguiment i control de l'avifauna.

Les llacunes de Las Yeguas i del Camino de Villafranca són d'aigües estacionals, fet que s'ha accentuat en desaparèixer els tres petits rierols que contribuïen a la seva alimentació. Les parcel·les que resten amb vegetació natural estan colonitzades per comunitats xerohalòfiles i halonitròfiles. Igual que les anteriors, la Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha es fa càrrec del seu manteniment i realitza un pla de protecció i recuperació de la vegetació autòctona. Per últim, s'estudià la realitat de la llacuna del Pueblo o de la Vega, situada en un sinclinal d'un plegament de tipus juràssic, encara que en gran part colmatat.

Els problemes que pateixen les zones humides són de tipus natural i antròpic. Al primer correspon la progressiva colmatació dels vasos llacunars. Pel que fa als problemes antròpics, podem distingir entre els que afecten la conca i el vas (llaurar, construcció de rases de drenatge, etc.), i els que afecten les aigües (destrucció de rierols, explotació d'aigües subterrànies, aportament d'adobs, basament directe d'aigües residuals, etc.). Fins la dècada dels setanta, l'única gestió que portava a terme era la rendibilització econòmica, concretament l'explotació de les sals i la caça. El 1975 ICONA declarà Refugio de Caza les llacunes d'Alcázar de San Juan per un període de deu anys. Posteriorment, el 1980, es declara La Mancha Húmeda Reserva de la Biosfera, malgrat que aquesta mesura legal no té repercussió directa sobre el territori. El 1984 hi hagué un canvi important en la gestió, ja que es produí la transferència de funcions i serveis de l'Estat a la Comunidad Autónoma de Castilla-La Mancha en matèria de conservació de la natura.